

SOG'LOM AVLODNI TARBIYALASHDA MILLIY O'YINLARDAN FOYDALANISH USULLARI.

Maxkamov Akmaljon Yuldashevich

Qo'qon universitet professor v.b. p.f.f.d.(PhD).

Yo'ldashev Samandarbek Akmaljon og'li

Toshkent tibbiyot universiteti Davolash ishi yonalishi 5-bosqich talabasi

Yo'ldasheva Ruxshonaxon Oybekjon qizi

Toshkent tibbiyot universiteti Pediatriya yonalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada Sog'lom avlod tarbiyalashda milliy o'yinlardan foydalanish orqali, o'quvchilarning o'yinlar orqali ongini shakllantirish maqsadida turli metodlardan foydalanib, ta'limning uzviy davom etishiga asos yaratish orqali 7-9 yoshli bolalarga milliy ta'lim-tarbiya berish, milliy o'yinlar orqali ongini shakllantirishda pedagogik metodlar va o'yinlardan foydalanib bolalarda bilim, ko'nikma va malakalar hosil qilish hususidagi ma'lumotlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: mantiqli o'yinlar, raqamli o'yinlar, boshlang'ich ta'limda milliy qarashlar, milliy tarbiya metodlari, video o'yinlar, inventarizatsiya, an'anaviy o'yin turlari, milliy qadriyatlar, milliy o'yinlar.

KIRISH

Jamiyatning rivojlanish darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, uning bola ruhiyatiga ta'sir etish darajasi ham shunchalik ko'p bo'ladi. Aholi sonining tez o'sib borishi natijasida bola ruhiyatiga oid muammolar ham ko'payib bormoqda. Ayniqsa, o'quvchi yoshlardagi milliy qarashlar va unga bo'lgan munosabatni shakllantirish haqidagi muammolar butun dunyo (global) muammolariga aylanib bormoqda. Bugungi dunyoda jamiyat va bola o'rtasidagi muammoli munosabatlar nihoyatda dolzarbdir. Inson tomonidan yaratilgan bolaga ta'sir qiluvchi omillar bizning yosh avlodlarga nojo'ya ta'sirlari bo'layotgani hechkimga sir emas. Bolaning psixologik va jismoniy barqarorligi, turg'unligi va uning tabiiy ruhiyatini buzulishiga uning kelajakdagi ruhiy holati qanday bo'lishini oldindan ko'ra bilmaslik sabab bo'ldi.

Hurmatli Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev⁶⁸ - "Har bir oila, har bir bola hayoti maktab bilan bog'langani, bu masala davlatning, jamiyatning eng muhim ishi ekani ta'kidlandi. Men ham o'qituvchi, muallim deganda o'zim uchun eng aziz va hurmatli bo'lgan, ziyoli va zamonaviy, samimiy va mehribon insonlarni tasavvur qilaman. Chunki hammamizga ham shu muallim saboq va ta'lim berib, mehribon ota-onalarimiz qatorida tarbiyalagan".

Bolalarni boshlang'ich ta'lim jarayonlarida yuqorida aytilgan masalalarni rivojlantirish to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son

⁶⁸ <https://yuz.uz/uz/news/talim-tarbiya-tizimi-taraqqiyotning-yangi-bosqichi-muhokama-qilindi> (Ta'lim-tarbiya tizimi: taraqqiyotning yangi bosqichi muhokama qilindi)

Qarori “O‘zbekiston Respublikasida Ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”⁶⁹ Qarori va Ta’lim sohasida ko‘plab qarorlar qabul qilingan.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Maktab ta’lim jarayonida o‘quvchilarni insonparvarlashtirish uni yangilash jarayonining asosi hisoblanadi. Olimlar, tadqiqotchi mutaxassislarning tobora ko‘proq qismi maktab yoshdagi bolalarni jismoniy tarbiyalash tizimi shaxsga majmual, insoniy tasir o‘tkazishi, har bir o‘quvchining muntazam va imkon qadar to‘la jismoniy rivojlanish huquqi amalga oshirilishini ta’minlashi kerak, degan xulosaga kelmoqdalar. Shunga ko‘ra mavzu yuzasidan amalga oshirilgan ilmiy tadqiqotlar va adabiyotlarni o‘rganib chiqdik.

Mamlakatimizda o‘quvchi-yoshlarning salomatligini mustahkamlash hamda jismoniy madaniyatini rivojlantirishning pedagogik jihatlarini takomillashtirish borasida bir qator sohaga doir adabiyotlar nashr etgan, olimlardan T.Usmanxodjayev, B.Saidova, J.Ishtayev, Z.Abdullayeva, X.Botirov, F.Karimov, A.Ruziyev, T.Koshbaxtiyev, T.I.Iskandarov, V.I.Isxakov, N.O‘rinboyev, R.U.Arziqulov, A.Abdullaev, A.Xasanov, S.Uraimovlarning adabiyotlarida o‘quvchilar sog‘lom turmush tarzi va milliy o‘yinlari xususidagi ma’lumotlar keltirib o‘tilgan.⁷⁰

TADQIQOT METOTOLOGIYASI.

O‘zbek milliy o‘yinlari barcha xalq-elatlar kashfiyotlari kabi (musiqa, kulolchilik, gilam to‘qish asboblari, ashula va raqs, ertak va h.k.) insoniyat tarixining turli ijtimoiy-iqtisodiy bosqichlarida taraqqiy etgan o‘ziga xos etno va filoontogenetik xususiyatlar asosida “ixtiro” qilingan va shakllanib kelgan. O‘zbekiston o‘z mustaqilligiga erishgach xalq milliy harakatli o‘yinlari millatimiz qadriyatlarini sifatida qayta tiklana boshladi va hozirgi kunda nafaqat xalqimizning eng sevimli mashg‘ulotiga aylandi, balki barcha ta’lim muassasalari o‘quv rejalariga to‘laqonli fan sifatida kiritilgan. Ammo, shuni ham ta’kidlash zarurki, xalq milliy harakatli o‘yinlarining ilmiy-uslubiy asoslari, ularning psixofunksional mohiyati, jismoniy sifatlar va sport mahoratini shakllantirishdagi ahamiyati hamda qiymati xali deyarli o‘rganilmagan.

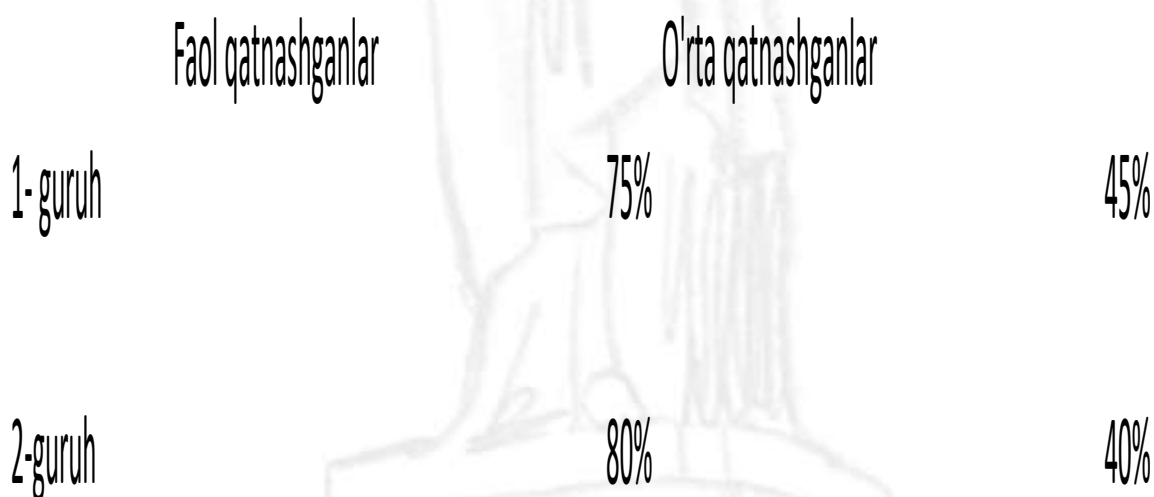
Pedagogik kuzatish metodi. Tadqiqotimiz davomida biz ekspert va matematik-statistik metodidan foydalanib, ushbu tadqiqotni Farg‘ona viloyati Qo‘qon shahri 1-umumta’li maktab o‘qituvchilari ishtirokida amalga oshirildi. Dastlab Maktabda Milliy o‘yinlar IV chorak tajriba-sinov ob’ekti qilib olindi. Tadqiqot 2 oy davomida 4-sinflar 50 nafar o‘quvchilar ishtirokida amalga oshirildi. Tadqiqot davomida guruhda to‘liq o‘qituvchilar ishtirok etdi. Maktabda o‘tkaziladigan Jismoniy tarbiya darslarida Milliy o‘yinlar samaradorligi bir guruhda yani 4-sinflarda tadqiqot yakunida tekshirish o‘tkazish asosida aniqlanadi. Boshlang‘ich sinflarda milliy o‘yinlarni foydalanish usullari mavzusi bo‘yicha quyidagi – pedagogik kuzatuv, so‘rovnoma hamda amaliy metodlardan foydalandik.

⁶⁹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoniga 1-ILOVA

⁷⁰ T.Usmanxodjayev, X.Meliyev, M.Nuriddinova, A. Olimov. Maktabta barcha ta’lim muassasalarida jismoniy tarbiya. “Shodlik nashriyoti” Toshkent-Chirchiq-2019-159-b.

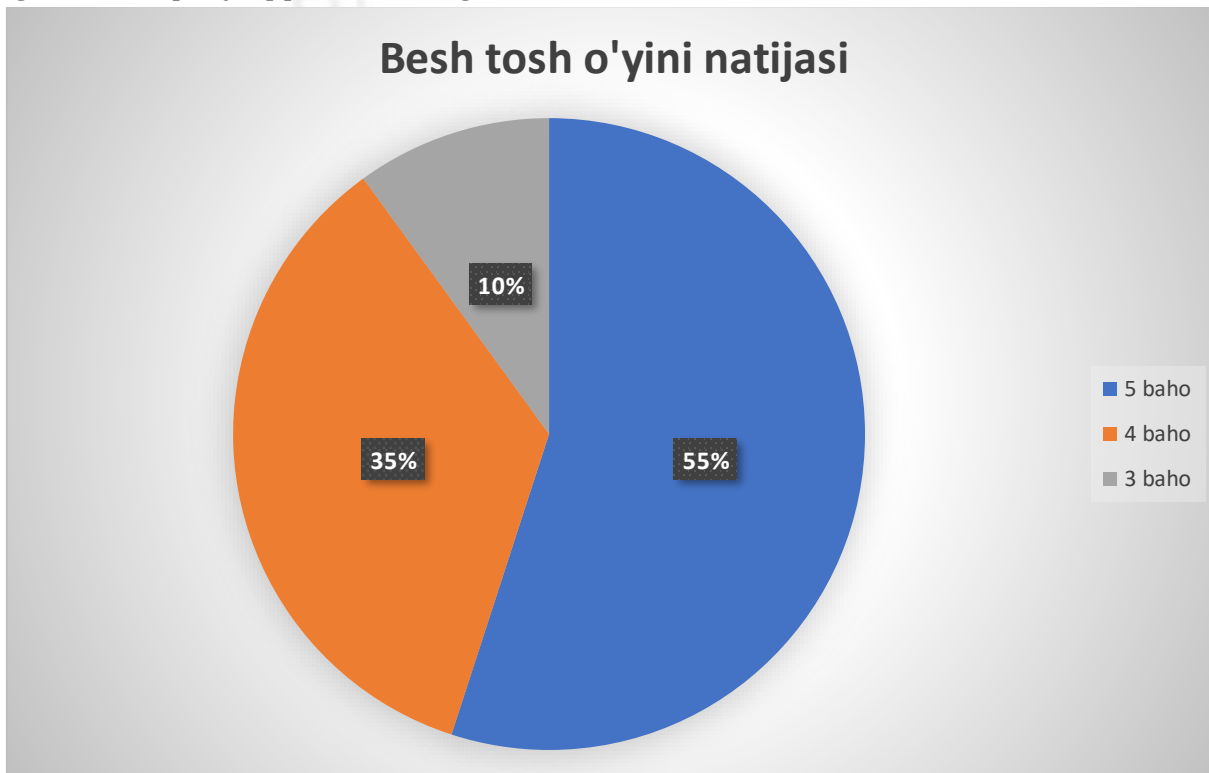
TAHLIL VA NATIJALAR.

Jami sinflar soni 2 tani va o'quvchilar soni esa 50 nafarni (50 nafardan 26 nafari og'il va 24 nafari qiz bolalar)ni tashkil qildi va ular o'rtasida statistik taxlil olish maqsadida musoboqa o'tkazildi. O'tkazilgan musodaqalardan tadqiqot natijalar shuni ko'rsatadiki, respondentga milliy tarbiya berish va milliy ongini shakllantirishda turli hil milliy o'yinlar, ekskursiyalar, ma'ruzalar va boshqa metodlar kerakli hisoblanadi. Bu borasida o'rta yoshli respondentlarda **"Arqon tortish"** milliy o'yini sinovdan o'tkazildi. Buning natijasida bolalar milliy o'yinlar orqali jamoa bo'lib ishlashni o'rgandilar, bu esa o'z navbatida ularda atrofdagi barcha bilan kelishib ishlash tuyg'usi rivojlandi. Bu o'yinning asosiy maqsadi bolalarni milliy o'yinlarga bo'lgan qarashini o'rganishdan iborat edi. Buning uchun bizga ekologik toza arqon, turli rangdagi matolar kerak bo'ldi. Bundan tashqari vaqtini o'lchaydigan taymer(sekundamer) bo'lishi ham kerak bo'ladi. Bu ko'p milliy o'yin birinchi marta o'tkazilganda bolalarda ijobiy ta'surot qoldirmadi va natijalar qoniqarli chiqmadi. Takroran milliy o'yinlardan foydalanish ko'proq natija berishini ko'rishimiz mumkin. Milliy o'yinlar bolalar ruhiyatini sog'lomlashturish uchun juda katta asos hisoblanadi. Gapimning isboti "Oq terakmi ko'k terak" o'yinini. Bu o'yin bolaga hamjihatlikni, jamoada ishlashni va birdamlik o'rgatadi. "Oq terakmi ko'k terak" 4-sinf o'quvchilarida tashkil etildi va o'tkazildi. O'quvchilarni 2 guruhga bo'lish orqali. O'quvchilar jami 26ta, ikki guruhga bo'lganimda 13 tadan o'quvchiga to'g'ri keldi. O'quvchilar bu o'yinni juda katta qiziqish bilan bajardilar. O'quvchilarda milliy o'yinlar orqali milliylikni singdirar ekanmiz, o'quvchilarda jamoaviy ishlashni va bir yoqadan bosh chiqarib harakat qilishni o'rganishdi. Bu o'yinda 1-guruh 75% o'quvchilar faol qatnashdi, o'rta faol qatnashganlar 55%, sust qatnashganlar 25%ni tashkil etdilar. 2-guruh faol qatnashganlar 80%, o'rta qatnashganlar 45%, past qatnashganlar 20% tashkil etdi. Natijalarni diagramma orqali ko'ramiz.

1-diagramma Oq terakmi ko'k terak o'yini natijasi.⁷¹

4 - sinf o'quvchilarida matematika darsining dam olish daqiqalarida qo'llanilgan Besh tosh milliy o'yinini 2 marta qo'lladik. 1-marta qo'llaganimizda 22ta o'quvchidan 10tasi 5 baho 8tasi 4 baho va 4tasi 3 baho olgan edi.2-marta qo'llaganimizni natijani quyidagi diagramma orqali yaqqol ko'rishingiz mumkin.

2-diagramma. Besh tosh o'yini natijalari⁷²

Bundan tashqari o'quvchi respondentlar o'rtasida boshqa milliy o'yinlar ham o'tkazildi. Kuzatish ishlarini boshlashdan avval respondentlarga milliy o'yinlarni o'ynashi bo'yicha tushuntirish ishlarini olib borildi. 1 oy davomida respondentlarni 2 guruhga bo'lib, o'g'il bolalar va qiz bolalarni alohidadan kuzatdim. Kuzatish olib borilganida o'g'il bolalarda natija yuqori chiqdi. Chunki o'g'il bolalarda bunday o'yinlarga qiziqish juda yuqori ekan. Ushbu natijalar quyida keltirilgan.

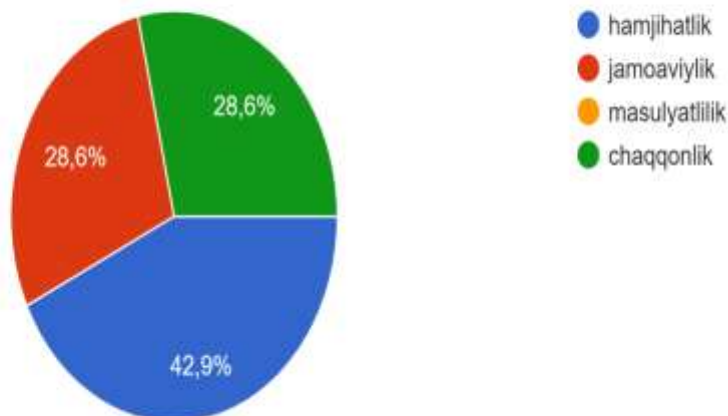
So'rovnoma natijalari

Boshlang'ich sinflarda milliy o'yinlar o'rgatish usullari mavzusida boshlang'ich sinf o'qituvchilarida so'rovnoma o'tkazdik. Bir necha so'rovlar olib bordik, eng dolzarb va muhimlarini natijalarini diagrammasini ko'rishingiz mumkin.

⁷² Muallif ishlanmasi

Milliy o'yinlar o'quvchilarning qaysi jihatlarini shakllantirishda yordam beradi

7 ОТВЕТОВ

3-diagramma⁷³

MUHOKAMA

Biz tadqiqot ishimizning muhokama qismida yuqoridagi ma'lumotlar, manbalar va asoslarga tayangan holatda shuni aytmoqchimanki, boshlang'ich sinflarda milliy o'yinlardan foydalanish orqali yosh avlodga milliy qadiryatlarimizni avlodlardan avlodga o'tishini ta'minlash, o'quvchilarga darslar va darsdan tashqari mashg'ulotlarda milliy o'yinlardan foydalanish usullari yordamida o'quvchilarda jismoniy rivojlanish, sog'lom avlodni tarbiyalash va xalq o'yinlarining boy an'analari bilan tanishish samarali natija berishini asoslab o'tdik. G'.M. Salimov, U.Islomov, F.M. Nasriddinov, A.Sh. Qosimov va boshqa olimlar o'z tadqiqotlari doirasida ta'lim sohasida xalq harakatli o'yinlarini qo'llash hamda buning ustuvorligi xususida mulohaza yuritganlar.

XULOSA.

Tadqiqotdan xulosa tariqasida shuni aytishimiz mukinki, har bir qarashlarni o'z o'rnini va bolaning jamiyatda yakdil inson bo'lib yetishishi uchun o'rnini mavjud deyishimiz mukin.

Milliy o'yinlar borasida shuni aytishim mumkinki milliy harakatli o'yinlarda bola kattalar bilan bir xil sharoitda, yagona zaminda yashayotganini his etgan holda o'z istagini amaliyotga tadbiiq qiladi. Milliy harakatli o'yinlaridan foydalanishda, ularni qo'llashda shuni hisobga olish kerakki, bu yoshdagi bolalar aniqlikni talab etadigan mayda harakatlarga qaraganda keng, kuchli harakatlarga ancha moyil bo'ladilar.

Milliy xalq o'yinlaridan foydalanishda, ularni qo'llashda shuni hisobga olish kerakki, bu yoshdagi bolalar aniqlikni talab etadigan mayda harakatlarga qaraganda keng, kuchli harakatlarga ancha moyil bo'ladilar. Bizning fikrimizcha, milliy harakatli o'yinlarni hamma fazilatlar, qobiliyatlar, sifatlarni tarbiyalash bilan bir qatorda aqliy va xarakat ko'nikma

⁷³ Muallif ishlanmasi

hamda malakalarining shakllanishida asosiy o‘rinlarni egallaydi. Rivojlanishning keying asrlarida bola taraqqiyotini milliy qarashlar bilan boyitish va uni shaxs sifatida shakllanishida milliy o‘yin va qadiryatlarni oldinga qo‘yish kerakligini unutmaslik kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

I. Normativ-huquqiy hujjatlar va metodologik ahamiyatga molik nashrlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoniga 1-ilova.

II. Ilmiy-nazariy adabiyotlar

1. Rahimqulov, K.(2012). Milliy harakatli o‘yinlar. O‘quv qo‘llanma. «Tafakkur-bo‘stoni». Toshkent-2012.
2. T.S. Usmanxodjayev, Sh.X. Isroilov, A.A. Pulatov, Sh.A. Pulatov, “Milliy va harakatli o‘yinlar” 9 - 52 bet
3. Yuldashevich, M. A., Akmaljon ogli, Y. S., & Akmaljon ogli, Y. S. (2024). Gimnastikaning sog‘lomlashtiruvchi turlari va gimnastikaning sport turlarini axamiyati. Kokand University Research Base, 308-311.
4. Maxkamov, A. (2023). Aralash talim texnologiyalari asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning sog‘lom turmush tarzi madaniyatini rivojlantirishni pedagogik usullari. Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi, (10), 547-551.
5. Махкамов, А. Ю. (2023). Олий таълим битирувчилари учун жисмоний тарбия машғулотларида соғлом турмуш тарзи маданиятини шакллантиришнинг амалий-методик имкониятлари. Scientific Impulse, 1(9), 844-851.
6. Aralash talim texnologiyalari asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning sog‘lom turmush tarzi madaniyatini rivojlantirishni pedagogik usullari A Maxkamov - Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi, 2023

IV. Internet manbalar

1. <https://yuz.uz/uz/news/talim-tarbiya-tizimi-taraqqiyotning-yangi-bosqichi> muhokama-qilindi (Ta’lim-tarbiya tizimi: taraqqiyotning yangi bosqichi muhokama qilindi)
2. <https://cyberleninka.ru/article/n/o-zbek-xalqining-milliy-harakatli-o-yinlari-ularning-pedagogik-va-fiziologik-xususiyatlari>
3. <file:///C:/Users/User.AD.001/Downloads/milliy-va-harakatli-oyinlar.pdf>